

A. Senem Dartar¹
İçerik ve Yayın Editörü

TEK KULLANIMLIK PLASTİKLER YASAKLANIYOR. PEKİ DAVRANIŞ NASIL DEĞİŞECEK?

Türkiye, çevre kirliliğini azaltmak amacıyla tek kullanımlık bazı plastik ürünlerin piyasaya arzını kısıtlamayı öngören yeni bir düzenleme üzerinde çalışıyor. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan “Tek Kullanımlık Plastiklere İlişkin Yönetmelik” taslağı, Sıfır Atık vizyonu ve döngüsel ekonomi politikalarının bir parçası olarak plastik atıkların azaltılmasını hedefliyor. Taslağa göre bazı ürünlerde kısıtlamaların 1 Eylül itibarıyla yürürlüğe girmesi, bazı ürünler için ise uygulamanın 2027 yılına kadar kademeli olarak devreye alınması planlanıyor.

Düzenlemenin temel amacı, doğada çözünmesi uzun yıllar süren ve geri dönüştürülmesi zor olan tek kullanımlık plastik ürünlerin kullanımını azaltmak. Günlük hayatta yaygın olarak kullanılan plastik bardaklar, yemek ve içecek kapları, plastik çatal-kaşık-bıçaklar, kulak temizleme çubukları ve balon çubukları gibi ürünler bu kapsamda değerlendirilen başlıca ürünler arasında yer alıyor. Taslak metinde ayrıca bazı ürünlerde tüketiciyi bilgilendirmeye yönelik “plastik içeren ürün” işaretleme yapılmasına ilişkin hükümler de bulunuyor.

Tek kullanımlık plastiklere yönelik düzenlemeler yalnızca atık yönetimi açısından değil, hızla büyüyen plastik kirliliği sorununun küresel boyutu nedeniyle de gündeme geliyor. OECD’nin yayımladığı Global Plastics Outlook raporuna göre küresel plastik üretimi son yirmi yılda hızla artarak 2019 yılında 460 milyon tona ulaştı ve plastik atıkların yalnızca %9’u geri dönüştürülebiliyor. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ise her yıl 19 ila 23 milyon ton plastik atığın nehirler, göller ve denizler gibi su ekosistemlerine sızdığını tahmin ediyor.

Plastik kirliliği aynı zamanda iklim değişikliğiyle de doğrudan bağlantılı. Geneva Environment Network’ün plastik ve iklim ilişkisini ele alan çalışmasında, plastiklerin yaklaşık %99’unun petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıt türevlerinden üretildiği

¹ <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1496>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

belirtiliyor. Minderoo–Monaco Plastics and Human Health Commission’ın hesaplamalarına göre plastik üretiminden kaynaklanan sera gazı emisyonları 2015 yılında yaklaşık 1,96 milyar ton CO₂ eşdeğerine ulaştı. OECD’nin plastik ve iklim ilişkisini inceleyen çalışmaları ise plastiklerin yaşam döngüsüne bağlı sera gazı emisyonlarının 2019’da yaklaşık 1,8 gigaton CO₂ eşdeğerine, yani küresel emisyonların yaklaşık %3,7’sine karşılık geldiğini gösteriyor. Üstelik son araştırmalar bu ilişkinin tek yönlü olmadığını ortaya koyuyor. Frontiers in Science dergisinde yayımlanan bir değerlendirme, artan sıcaklıkların, aşırı hava olaylarının ve değişen yer sistemi süreçlerinin plastiklerin doğadaki hareketini ve parçalanmasını hızlandırdığını gösteriyor.

Bu nedenle son yıllarda birçok ülke plastik kullanımını sınırlandıran düzenlemeleri yalnızca bir atık yönetimi politikası olarak değil, aynı zamanda iklim politikalarının da bir parçası olarak ele almaya başladı. Peki, dünyada tek kullanımlık plastiklere ilişkin düzenlemeler ne yönde?

AB ne yaptı?

Avrupa Birliği’nde tek kullanımlık plastiklere yönelik temel politika çerçevesi, 2019 yılında kabul edilen ve 2021’de yürürlüğe giren Tek Kullanımlık Plastik Direktifi ile oluşturuldu. Avrupa kıyılarında en sık rastlanan 10 tek kullanımlık plastik ürünü ve plastik içeren balıkçılık ekipmanlarını hedef alan direktifin amacı yalnızca atığı azaltmak değil, aynı zamanda dögüsel ekonomiye geçişı hızlandırmak.

Bu doğrultuda, Avrupa Birliği tek kullanımlık plastiklere yönelik düzenlemesinde sadece bazı ürünleri yasaklayan bir politika değil, plastik tüketimini azaltmak için birden fazla politika aracını aynı anda devreye sokan daha kapsamlı bir yaklaşım benimsedi.

Bu yaklaşımın ilk ayağı, bazı ürünler için getirilen doğrudan piyasaya arz yasakları oldu. Sürdürülebilir alternatiflerin kolayca bulunabildiği ürünlerde bu yöntem tercih edildi. Avrupa Komisyonu’nun resmi sayfasında da belirtildiği gibi, genişletilmiş polistirenden yapılan bazı gıda kapları ve bardaklar ile ısı ve ışığa maruz kalarak doğada çözünebilen plastik ürünlerin AB pazarında satılması yasaklandı.

Bazı ürünler içinse tüketiminin azaltılması hedeflendi. Özellikle plastik bardaklar ve gıda kapları gibi ürünlerde üye ülkelerin ölçülebilir biçimde tüketimi düşürmesi bekleniyor. Avrupa Komisyonu bu yaklaşımı doğrudan “farkındalık artırma önlemleri yoluyla tüketimin azaltılması” olarak tanımlıyor. Yani politika yalnızca üretimi sınırlamakla değil, tüketici davranışını değiştirmekle de ilgili.

Düzenlemenin bir diğer önemli ayağı işaretleme ve etiketleme kuralları. Bazı plastik ürünlerde tüketiciyi bilgilendiren zorunlu etiketler getirildi. Bu etiketler ürünün plastik içerdiğini, yanlış atıldığında çevreye verebileceği zararı ve doğru bertaraf yöntemlerini gösteriyor. Amaç, teknik bilgilendirmenin yanında tüketicinin ürünün çevresel etkisini fark etmesini sağlamak.

AB düzenlemesinde üreticilere yönelik yükümlölükler de genişletildi. “Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu” kapsamında üreticiler artık yalnızca ürün üretmekten değil, o ürünün yarattığı atığın yönetim maliyetlerinden de sorumlu tutuluyor. Bu doğrultuda temizlik faaliyetleri, atık toplama ve yönetimi gibi maliyetlerin bir kısmı üreticilere yükleniyor.

Düzenleme, ürünlerin tasarımına da müdahale etti. İçecek şişelerinde kapakların şişeye bağlı kalması zorunlu hale getirilirken kapakların ayrı bir plastik atık haline gelmesi önlenmeye çalışılıyor. Aynı zamanda plastik şişelerde geri dönüştürülmüş içerik kullanımı için hedefler yer alıyor.

Sonuç olarak AB'nin tek kullanımlık plastik politikası tek bir araçtan oluşmuyor. Yasaklar; tüketim azaltma hedefleri, etiketleme kuralları, üretici sorumluluğu ve ürün tasarım standartları birlikte çalışarak plastik tüketimini azaltmayı hedefleyen bütüncül bir politika çerçevesi oluşturuyor.

AB Direktifi sonrasında ülkelerde politika nasıl somutlaştı?

2019 yılında kabul edilen Tek Kullanımlık Plastik Direktifi, Avrupa Birliği genelinde ortak bir politika çerçevesi oluşturdu. Üye ülkeler ise bu çerçeveyi kendi ulusal düzenlemeleri ve uygulama araçlarıyla hayata geçirdi.

İsveç

İsveç Çevre Koruma Ajansı'nın (Swedish Environmental Protection Agency) yayımladığı rehberde göre ülke, 2022 yılına kıyasla 2026'ya kadar tek kullanımlık plastik bardak ve gıda kaplarının tüketimini %50 azaltma hedefi koydu. Ancak bu hedef yalnızca düzenlemelerle sınırlı değil. Rehberde bu ürünleri profesyonel olarak tedarik eden veya kullanan tüm aktörlerin bu hedefe ulaşmak için aktif olarak çalışması gerektiği açıkça belirtiliyor. Bu nedenle farkındalık artırma faaliyetleri; yeniden kullanılabilir alternatiflerin tanıtılması, doğru atık yönetimi uygulamaları ve yere atılan plastik atıkların çevresel sonuçları hakkında bilgi verilmesini de içeriyor.

İsveç'te tek kullanımlık plastik düzenlemeleri uygulanırken hükümet yalnızca yasa çıkarmadı; aynı zamanda davranış değişikliğini destekleyen bilgilendirme araçları da geliştirdi. Swedish Environmental Protection Agency, yeniden kullanılabilir bardak sistemleri, restoranlarda depozito uygulamaları ve plastik atıkların çevresel etkileri konusunda kapsamlı bilgilendirme yürüttü. İşletmeler için yayımlanan rehberlerde tüketicilere alternatif sunma ve bilgilendirme yükümlülükleri de yer aldı.

İrlanda

İrlanda örneği ise daha eski ama öğretici bir model sunuyor. Ülkede uygulanan politika yalnızca bir yasak veya sınırlamadan ibaret değil; ekonomik araç, fon mekanizması ve kamuoyu iletişiminin birlikte kullanıldığı bir model.

İrlanda'da plastik poşetlerden ve atık yönetimi uygulamalarından elde edilen gelirler Circular Economy Fund (Döngüsel Ekonomi Fonu) içinde toplanıyor. Bu fon, atık azaltma projeleri, yeniden kullanım uygulamaları, araştırma-geliştirme faaliyetleri ve çevreye daha az zararlı ürünlerin geliştirilmesini desteklemek için kullanılıyor.

İrlanda dünyanın en başarılı plastik politikalarından birini uygulayan ülkelerden biri olarak kabul ediliyor. 2002 yılında yürürlüğe giren plastik poşet vergisi (plastic bag levy) sonrasında plastik poşet kullanımı %90'dan fazla azaldı ve kişi başına yıllık poşet tüketimi 328'den 14'e düştü.

Ancak bu dönüşüm sadece ekonomik araçlarla gerçekleşmedi. Hükümet aynı anda güçlü bir kamu bilgilendirme kampanyası yürüttü. Politika medya kampanyaları, perakendecilerle iş birliği ve okullarda yürütülen çevre eğitimleriyle desteklendi.

İrlanda Çevre Koruma Ajansı'nın 2022 raporu, kamuoyu boyutunu da ortaya koyuyor. Araştırmaya göre katılımcıların %86'sı tek kullanımlık plastikleri azaltmak için daha fazla eğitime ihtiyaç olduğunu düşünüyor, %73'ü tek kullanımlık plastiklerin üretim ve satışına yasak getirilmesini destekliyor ve %85'i içecek kapları için depozito-iade sisteminin çöpü azaltacağını düşünüyor.

Fransa

Fransa plastik kısıtlamalarını yürürlüğe koyarken geniş kapsamlı bir kamu bilgilendirme süreci yürüttü. Ülkede yürürlüğe giren Döngüsel Ekonomi İçin Atık Karşıtı Yasa (Anti-Waste for a Circular Economy Law – AGEC) plastik kullanımının azaltılması, yeniden kullanım sistemlerinin geliştirilmesi ve tamir-yeniden doldurma uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi alanlarda ulusal iletişim kampanyalarıyla desteklendi.

Bu kapsamda yürütülen “Atığımızı azaltalım” (Réduisons nos déchets) kampanyası televizyon yayınları, sosyal medya içerikleri ve yerel yönetim etkinlikleri aracılığıyla yürütüldü.

Almanya

Almanya plastik şişe geri dönüşümünde dünyanın en başarılı sistemlerinden birini kurdu. Ülkede uygulanan Pfand (depozito-iade sistemi) sayesinde plastik şişelerin yaklaşık %97'si geri toplanıyor.

Bu sistem ekonomik bir teşvik mekanizması olmanın yanı sıra güçlü bir tüketici bilgilendirme sistemi de içeriyor. Marketlerde depozito işaretleri, geri dönüşüm makineleri ve bilgilendirme tabelaları yer alıyor. Bu sayede tüketiciler sistemin nasıl çalıştığını günlük alışveriş deneyimi içinde öğrenebiliyor.

Avrupa'nın uzağında bir başka güçlü örnek: Ruanda

Plastik kirliliğiyle mücadelede en radikal uygulamalardan biri Doğu Afrika ülkesi Ruanda'da görüldü. Ruanda, 2008 yılında plastik poşetleri tamamen yasaklayan ülkelerden biri oldu.

Ancak yasağın başarısında yalnızca düzenleme değil, güçlü bir toplumsal mobilizasyon da etkili oldu. Hükümet sınır kontrolleri, medya kampanyaları ve düzenli temizlik günleriyle bu politikayı destekledi. Ülkede her ay düzenlenen Umuganda adlı toplu temizlik etkinlikleri plastik kirliliğine karşı toplumsal farkındalığın artmasında önemli rol oynadı.

Farklı ülkelerde uygulanan bu politikalar plastik kirliliğiyle mücadelede başarılı örneklerin genellikle üç araçlı bir politika yaklaşımı izlediğini ortaya koyuyor: düzenleme veya yasaklar, ekonomik araçlar (vergiler ya da depozito sistemleri) ve toplumsal iletişim.

Başka bir ifadeyle, plastik tüketimini azaltan politikalar yalnızca hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda davranış değişikliğini hedefleyen iletişim stratejilerine dayanıyor.

Bu noktada Türkiye’de hazırlanan düzenleme taslağına yeniden bakmak önemli.

Türkiye’nin hazırladığı taslak düzenlemede neler var?

Türkiye’de hazırlanan tek kullanımlık plastıklara ilişkin taslak düzenleme ağırlıklı olarak belirli ürünlerin piyasaya arzının yasaklanması ve bazı ürünler için etiketleme yükümlülükleri getirilmesine odaklanıyor. Avrupa Birliği politika çerçevesinde yer alan tüketim azaltma hedefleri ve ürün tasarım standartları gibi araçlar ise düzenlemede daha sınırlı.

Buna karşılık bazı alanlar taslak metinde aynı açıklıkta görünmüyor. Özellikle kamu bilgilendirme kampanyaları, davranış değişikliğini hedefleyen iletişim stratejileri ve ölçülebilir tüketim azaltma hedefleri düzenlemenin merkezinde yer almıyor gibi duruyor.

Kamuya açık resmi kaynaklar incelendiğinde, tek kullanımlık plastik düzenlemesinin uygulamasına eşlik edecek özel bir kamu bilgilendirme kampanyası, tüketicilere yönelik bir rehber ya da üreticilere yönelik kapsamlı bir uygulama kılavuzu da henüz hayata geçirilmiş değil.

Bununla birlikte Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın yayımladığı Sıfır Atık politika belgeleri ve uygulama kılavuzları, plastik atıkla mücadelede farkındalık ve bilinçlendirme boyutunun politika çerçevesinde düşünüldüğünü gösteriyor.

Bu tablo şu soruyu gündeme getiriyor: Türkiye’de hazırlanmakta olan düzenleme, plastik tüketimini yalnızca yönetmelik aracılığıyla mı azaltmayı hedefliyor, yoksa toplumu bu dönüşüme hazırlayacak daha geniş bir iletişim stratejisi de planlanıyor mu?

Zira dünya deneyimi plastik kirliliğiyle mücadelede yalnızca yasakların değil, davranış değişikliğini hedefleyen iletişim politikalarının da belirleyici olduğunu gösteriyor.

Bilmek uygulamaya yetmiyor

Bilgi her zaman davranış değişikliğine dönüşmüyor. Plastik kullanımına ilişkin araştırmalar da bu noktaya işaret ediyor. Birçok çalışmada insanların plastik kirliliğinin çevre üzerindeki etkilerini bildiği halde günlük alışkanlıklarını değiştirmekte zorlandığı görülüyor.

Örneğin, Joseph ve arkadaşlarının 2025 yılında yayımladığı saha çalışmasında, katılımcıların önemli bir kısmının plastik kullanımının çevresel zararlarını bildiği halde plastik poşet kullanımını sürdürdüğü görülüyor. Araştırma, farkındalık ile davranış arasındaki boşluğun özellikle ekonomik koşullar, alışkanlıklar ve alternatiflerin erişilebilirliği gibi faktörlerle bağlantılı olduğunu gösteriyor.

Allison ve arkadaşlarının Journal of Cleaner Production dergisinde 2022 yılında yayımlanan meta-analizi, plastik atıkla ilgili davranış değişikliği üzerine yapılmış 60 farklı çalışmayı inceliyor.

Araştırma, insanların davranışlarını yalnızca bilgi düzeyinin belirlemediğini ortaya koyuyor. Davranış değişikliğini üç temel unsur birlikte şekillendiriyor:

- **Yeterlilik:** Bireyin alternatif davranışı uygulayabilme kapasitesi. Örneğin yeniden kullanılabilir ürünlere erişim veya bunları kullanma becerisi.
- **Fırsat:** Davranışı mümkün kılan fiziksel ve sosyal ortam. Alternatif ürünlerin piyasada bulunması ya da geri dönüşüm altyapısının varlığı bu başlık altında değerlendiriliyor.
- **Motivasyon:** Bireyin davranışı değiştirmeye yönelik istekliliği ve teşvik edilme düzeyi.

Çalışmaya göre davranış değişikliğini en güçlü biçimde destekleyen müdahaleler ise ikna edici iletişim, davranışı kolaylaştıran destekler ve davranış ortamını değiştiren düzenlemeler.

Politika düzeyinde en etkili araçların da iletişim ve kamu kampanyaları, çevresel ve toplumsal planlama ile hizmet altyapısının sağlanması olduğu görülüyor.

Bu bulgular, plastik tüketimini azaltmak için yalnızca teknik düzenlemeler yapmanın ve bu düzenlemeleri duyurmanın çoğu zaman yeterli olmayacağına dikkat çekiyor. Düzenlemelerin günlük davranışlara yansiyabilmesi için alternatiflerin erişilebilir olması, gerekli altyapının kurulması ve bu dönüşümü destekleyen bir iletişim yaklaşımının devreye girmesi gerekiyor.

Aslında bu durum yalnızca plastik politikaları için değil, iklim politikalarının tamamı için geçerli. İklim değişikliğinin var olup olmadığı tartışmasını çoktan geride bıraktık. Bugün asıl mesele, alınan kararların toplum tarafından ne kadar hızlı anlaşılabilirdiği ve günlük hayata ne ölçüde yansiyabildiği.

Örneğin bir ürünün üzerine konulan çevre etiketi önemli bir araç olabilir. Ancak bunun gerçekten etkili olabilmesi için insanların bu etiketi fark etmesi, anlaması ve tercihlerini buna göre değiştirebilmesi gerekir. Bu da yalnızca düzenleme ile değil; bilgilendirme, eğitim ve kamu iletişimi ile mümkün oluyor.

Bu nedenle tek kullanımlık plastiklere yönelik düzenlemeleri yalnızca bir çevre politikası olarak değil, aynı zamanda bir davranış değişikliği süreci olarak düşünmek gerekiyor.

Türkiye’de hazırlanan düzenleme bu açıdan önemli bir başlangıç olabilir. Ancak kalıcı bir etki yaratabilmesi için farklı sosyoekonomik grupları dikkate alan bilgilendirme kampanyaları, tüketiciler ve üreticiler için açık rehberler ve eğitim çalışmalarıyla desteklenmesi önemli. Çünkü çevre ve iklim politikalarının başarısı yalnızca doğru kurallar koymakla değil, bu kuralların toplum tarafından anlaşılması ve benimsenmesiyle mümkün.

KAYNAKÇA

Allison, A. L., Baird, H. M., Lorencatto, F., Webb, T. L., & Michie, S. (2022).

Reducing plastic waste: A meta-analysis of influences on behaviour and interventions.

Journal of Cleaner Production, 380(1), 134860.

<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134860>

Avrupa Komisyonu. (t.y.).

Single-use plastics.

https://environment.ec.europa.eu/topics/plastics/single-use-plastics_en

Avrupa Birliği. (2019).

Directive (EU) 2019/904 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the reduction of the impact of certain plastic products on the environment.

EUR-Lex.

<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/904/oj>

Avrupa Birliği. (2020).

Commission Implementing Regulation (EU) 2020/2151 of 17 December 2020 laying down rules on harmonised marking specifications on single-use plastic products.

EUR-Lex.

https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2020/2151/oj/eng

Convery, F., McDonnell, S., & Ferreira, S. (2007).

The most popular tax in Europe? Lessons from the Irish plastic bags levy.

Environmental and Resource Economics, 38, 1–11.

<https://doi.org/10.1007/s10640-006-9059-2>

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2026, 17 Mart).

Tek Kullanımlık Plastiklere İlişkin Yönetmelik Taslağı görüşe açılmıştır.

<https://cygm.csb.gov.tr/tek-kullanimlik-plastiklere-iliskin-yonetmelik-taslagi-goruse-acilmistir-duyuru-473061>

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2025).

Tek Kullanımlık Plastikler, Deniz Çöpleri ve Mikroplastikler Yol Haritası hazırlandı.

<https://cygm.csb.gov.tr/tek-kullanimlik-plastikler-deniz-copleri-ve-mikroplastikler-yol-haritasi-hazirlandi-duyuru-461778>

Geneva Environment Network. (2025).

Plastics and Climate Change.

<https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/plastics-and-climate/>

Government of Ireland. (t.y.).

Circular Economy.

<https://www.gov.ie/en/department-of-climate-energy-and-the-environment/policy-information/circular-economy/>

Joseph, J., Subhakar, R. M., T. S., Viswanath, S., et al. (2025).

Assessment of Awareness, Attitudes, and Practices Regarding Environmental Pollution Caused by Single-Use Plastic Bags: A Cross-Sectional Study.

Cureus, 17(4), e82904.

<https://doi.org/10.7759/cureus.82904>

Kelly, F. J., & Fussell, J. C. (2025).

Plastic pollution under the influence of climate change.

Frontiers in Science, 3.

<https://www.frontiersin.org/journals/science/articles/10.3389/fsci.2025.1636665/full>

Landrigan, P. J., Raps, H., Cropper, M., et al. (2023).

The Minderoo-Monaco Commission on Plastics and Human Health.

Annals of Global Health, 89(1), 23.

<https://doi.org/10.5334/aogh.4056>

Ministère de la Transition écologique. (2020).

The anti-waste law in the daily lives of the French people.

https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/documents/en_DP%20PJL.pdf

OECD. (2022).

Global Plastics Outlook: Economic Drivers, Environmental Impacts and Policy Options.

https://www.oecd.org/en/publications/2022/02/global-plastics-outlook_a653d1c9.html

OECD. (2023).

Climate Change and Plastics Pollution.

https://www.oecd.org/en/publications/climate-change-and-plastics_5e0bfe87-en.html

Swedish Environmental Protection Agency. (2023).

Single-use plastic products and other disposable products.

<https://www.naturvardsverket.se/en/guidance/plastic/single-use-plastic-products-and-other-disposable-products/>

UN Environment Programme (UNEP). (t.y.).

Plastic Pollution.

<https://www.unep.org/plastic-pollution>

UN Environment Programme (UNEP). (2022).

Rwanda: balancing development with human and environmental protection.

<https://www.unep.org/rwanda-balancing-development-human-and-environmental-protection>